

เกษตรแพร์ พัฒนาส้มโอเมืองลองสู่ความเป็นอัตลักษณ์ด้านไม้ผล

สำนักงานเกษตรจังหวัดแพร์ ขับเคลื่อนและส่งเสริมการพัฒนาไม้ผลสู่ความเป็น “อัตลักษณ์” ในชนิดพืชส้มโอ อำเภอลอง จังหวัดแพร์ โดยการใช้ระบบส่งเสริมการเกษตรและแนวทางการส่งเสริมเกษตรเชิงพื้นที่บูรณาการร่วมขับเคลื่อนงานตามยุทธศาสตร์การพัฒนาสินค้าไม้ผลภาคเหนือ

“ส้มโอ” (Pomelo) หรือ มะโอ บะโอ หมะโอ หมาโอ เป็นชื่อเรียกตามภาษาพื้นถิ่นเมืองเหนือ แต่ละจังหวัดเรียกแตกต่างกันไป ส้มโอเป็นผลไม้มงคลและเป็นผลไม้ชนิดหนึ่งที่น่าสนใจ

นิยมบริโภคกันแล้ว ยังนำไปประกอบพิธีกรรมที่เป็นพิธีมงคลต่างๆ สามารถเก็บรักษาไว้ได้นาน ในพื้นที่จังหวัดแพร์มีเกษตรกรปลูกส้มโอทุกอำเภอ ปริมาณและคุณภาพมากน้อยแตกต่างกันไป สายพันธุ์ที่นิยมปลูกเพื่อการค้า อย่างเช่นพันธุ์ขาวใหญ่ พันธุ์ขาวน้ำผึ้ง สายพันธุ์อื่นๆ ที่ปลูกไว้บริโภคก็มี พันธุ์ทองดี พันธุ์ขาวแตงกวา เป็นต้น แต่ในพื้นที่อำเภอลองมีเกษตรกรปลูกส้มโอพันธุ์ขาวน้ำผึ้ง ซึ่งเป็นพันธุ์ที่สร้างชื่อเสียงแก่อำเภอลองเป็นอย่างมาก หากย้อนไปในอดีตกว่า 50 ปี ส้มโอเมืองลอง มีการเพาะปลูกกันมาเมื่อก่อนปี พ.ศ. 2513 ส่วนจะเป็นส้มโอสายพันธุ์อะไรนั้นไม่ได้มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ในอดีตก็มีเรื่องเล่าจากการสัมภาษณ์เกษตรกร รุ่นปู่ รุ่นย่าของชาวเมืองลองผู้ซึ่งปลูกส้มโอกันมาตั้งแต่เริ่มทำการเกษตร ทั้งนี้ จากการสืบเสาะประวัติจากอดีตทราบว่า พ่อเลี้ยงวงศ์ ชมพูนิง ชาวเมืองแพร์ ได้นำต้นพันธุ์ส้มโอขาวน้ำผึ้ง มาปลูกไว้ที่สวนอำเภอลอง และได้แบ่งปันกิ่งพันธุ์ให้กับเกษตรกรในท้องถิ่นนำไปปลูกขยายพันธุ์ต่อๆ กันไป จนแพร่หลายโดยได้นำพันธุ์กิ่งตอนมาจากจังหวัดนครปฐม เมื่อปี พ.ศ. 2513 ปัจจุบันได้มีการพัฒนาเรื่องการส่งเสริมการผลิตให้มีคุณภาพได้ผลผลิตดีที่ตลาดต้องการ ด้วยจุดเด่น ในรสชาติ 3 ไม่ ได้แก่ ไม่เฝื่อน ไม่ขม ไม่ซ่า เป็นสิ่งที่เกิดเป็นลักษณะเฉพาะของส้มโอเมืองแพร์ที่กำลังได้รับความสนใจจากตลาดผู้บริโภคส้มโออย่างมาก

สำนักงานเกษตรจังหวัดแพร์และสำนักงานเกษตรอำเภอลอง ดำเนินการส่งเสริมกระบวนการพัฒนาสินค้าเกษตรของส้มโอขาวน้ำผึ้งในพื้นที่อำเภอลองโดยนางานส่งเสริมการเกษตรเชิงพื้นที่ ไปบูรณาการในการดำเนินการตามแผนจากเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระดับเขต (RW) ครั้งที่ 1 ซึ่งผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานในพื้นที่ในระบบสารสนเทศด้านส่งเสริมการเกษตรและข้อมูลมือสองจากแหล่งต่างๆ โดยเฉพาะเรื่องเล่าจากวารสารเทคโนโลยีชาวบ้าน พบว่า พื้นที่ปลูกส้มโอของอำเภอลองในปัจจุบัน มีพื้นที่ 273 ไร่ พื้นที่ปลูกส่วนมากอยู่ในพื้นที่ตำบลปากทางและตำบลแม่ปาน พันธุ์ที่ปลูกมากได้แก่พันธุ์ขาวแตงกวา พันธุ์ขาวใหญ่และพันธุ์ขาวน้ำผึ้ง เดิมทีเกษตรกรผู้ปลูกส้มโออำเภอลองส่วนใหญ่ยังคงผลิตส้มโอตามความเคยชิน เป็นเกษตรกรรายเดี่ยวที่ทำสวนลักษณะทำใครทำมันมานาน องค์ความรู้และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการผลิตเพื่อลดต้นทุนและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตยังมีน้อย ซึ่งภายหลังจากสำนักงานเกษตรจังหวัดแพร์ ได้ดำเนินโครงการพัฒนาศักยภาพไม้ผลทางเลือกสู่การแข่งขันระดับภูมิภาค เมื่อปี 2563 และโครงการส่งเสริมอาชีพด้านการเกษตรตามอัตลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่น ใน ปี 2564 วัตถุประสงค์เพื่อให้เกษตรกรผู้ปลูกส้มโอ สามารถสร้างอาชีพและรายได้จากสินค้าเกษตรได้อย่างมั่นคง มีการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรอัตลักษณ์

และภูมิปัญญาท้องถิ่นพร้อมพัฒนาช่องทางการตลาดและเพื่อให้เกษตรกร สามารถพัฒนาความรู้และเพิ่มศักยภาพ กระบวนการทำงานในพื้นที่ สำหรับการพัฒนาสินค้าไม้ผลตามอัตลักษณ์ที่เหมาะสมกับพื้นที่ให้มีคุณภาพมาตรฐาน โดยในการพบปะเกษตรกร ตามแนวทางการติดตามเยี่ยมเยียน นอกจากการนำวิทยากรจากหน่วยงานภาคีไปร่วม บรรยายและแลกเปลี่ยนความรู้ตามหัวข้อที่สำคัญในการพัฒนาไม้ผลตามยุทธศาสตร์สินค้าเกษตรภาคเหนือ เช่น การผลิตสินค้าภายใต้แนวการตลาดนำการเกษตร, การส่งเสริมให้รวมกลุ่มเกษตรกรเป็นแปลงใหญ่, การพัฒนาความรู้ ตลอดจนส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพสินค้าสู่มาตรฐาน GAP การอารักขาพืช โดยเฉพาะการติดตั้งกับดักแมลงวันผลไม้ ตลอดจนด้านการตลาดออฟไลน์และตลาดออนไลน์ช่องทางต่างๆ ภายใต้โครงสร้างของระบบส่งเสริมการเกษตร ได้แก่

(1) การถ่ายทอดความรู้แก่เจ้าหน้าที่ในการพัฒนาบุคลากรตามแนวทางการส่งเสริมการเกษตรเชิงพื้นที่

(2) การติดตาม อบรม และเยี่ยมเยียนแลกเปลี่ยนความรู้กับเกษตรกรอย่างสม่ำเสมอ

(3) การสนับสนุนด้านวัสดุการเกษตรและจัดทำแปลงเรียนรู้ด้านระบบน้ำไม้ผล รวมถึงการจัดงานส่งเสริมและ ประชาสัมพันธ์ไม้ผลอัตลักษณ์เมืองแพร่

(4) การนิเทศงานของสำนักงานเกษตรจังหวัด สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ 6 จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาด้านสินค้าเกษตร

(5) การจัดการข้อมูลพื้นที่ปลูก การเก็บเกี่ยว ต้นทุนการผลิตส้มโอ อีกทั้งยังมีการจัดทำองค์ความรู้ (KM)

ภูมิปัญญาของเกษตรกรต้นแบบ คือ นายวิโรจน์ ท่วมแก้ว

โดยการนำแนวทางการส่งเสริมการเกษตรเชิงพื้นที่มาปรับใช้ นำข้อมูลพื้นฐานจากแผนพัฒนาการเกษตรของอำเภอ และของตำบลต่างๆ ข้อมูลมือสอง ในพื้นที่ มาร่วมกันคิด วิเคราะห์ ประเด็นการพัฒนาส้มโอของอำเภอลงสู่แผน การพัฒนาสินค้าเกษตรเชิงพื้นที่ โดยมีปลายทางที่เป็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญของการส่งเสริมการเกษตรในครั้งนี้คือ การพัฒนาส้มโอขาวน้ำผึ้ง อำเภอลองสู่การเป็นไม้ผล “อัตลักษณ์” หรือ การขอรับรองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ของประเทศไทย (GI)

จากผลการจัดเวทีส่งเสริมการเกษตรเชิงพื้นที่ ครั้งที่ 1 บูรณาการกับการอบรมเกษตรกรโครงการส่งเสริมอาชีพ ด้านการเกษตรตามอัตลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้ กระบวนการวิเคราะห์เชิงพื้นที่ของชุมชน ณ หอประชุมที่ว่าการอำเภอ และ เวทีครั้งที่ 2 ณ ห้องประชุมเทศบาล ตำบลแม่ลานนา ตำบลห้วยอ้อ มีเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอในพื้นที่ อำเภอลองหลายตำบล จำนวนกว่า 50 ราย ร่วมให้ข้อมูล ทำให้ ได้รับทราบข้อมูลทางกายภาพที่สำคัญของส้มโอ ขาวน้ำผึ้งเมือง

ลอง ได้แก่

ลักษณะผล ทรงผลกลม ขนาดผลพอเหมาะ มีน้ำหนัก 1.5-2.0 กิโลกรัม

ผิว สีเขียวอมเหลือง

เปลือก เปลือกแก่ง่าย เปลือกบางถึงหนาปานกลาง

เมล็ด เมล็ดน้อย บางผลไม่มีเมล็ด

เนื้อ เนื้อกึ่งสีคล้ายน้ำผึ้ง เนื้อกึ่งใหญ่ เนื้อแน่น-กรอบ เนื้อแห้ง ไม่ฉ่ำน้ำ แกะเนื้อออกจากเยื่อหุ้มกลีบได้ง่าย

รสชาติ รสหวานตัดด้วยรสเปรี้ยวนิดๆ และจุดเด่นใน 3 ไม่ คือ รสไม่ฝื่อน รสไม่ขมและรสไม่ซ่า

ในส่วนของคุณทุนการผลิตส้มโอขาวน้ำผึ้ง ต้นทุนการผลิตต่อกิโลกรัมที่ 11.67 บาท ต้นทุนการผลิตต่อไร่ที่ 30,450.00 บาท และให้ผลตอบแทนต่อไร่ มูลค่าสูงถึง 21,550 บาท/ไร่

ผลผลิตของส้มโอขาวน้ำผึ้ง จะเริ่มให้ผลผลิตระหว่างช่วงเดือนสิงหาคม-ตุลาคม ของทุกปี โดยตลาดการค้าส่วนใหญ่ จะส่งจำหน่ายไปยังภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และตลาดภายในจังหวัด เกษตรกรในพื้นที่ อาศัยแหล่งน้ำธรรมชาติคือ แม่น้ำยมเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติ และบางส่วนขุดสระน้ำเอง ส่วนใหญ่มักปลูกในพื้นที่บริเวณสวนหลังบ้านของตนเองจำนวนไม่มากนัก พื้นที่ประมาณ 4 - 5 ไร่

ต่อครัวเรือน ยังไม่มีการดูแลและบำรุงผลผลิตอย่างจริงจัง บางรายมีพื้นที่บริเวณท้ายสวนหลังบ้านของตนเองใกล้กับแม่น้ำยม ซึ่งพบว่าพื้นที่สวนจะมีความชุ่มชื้นส้มโอได้รับน้ำตลอดทั้งปี ส่งผลให้ส้มโอขาวน้ำผึ้งอำเภอลอง ขึ้นชื่อด้านรสชาติที่หวานกรอบอร่อย ส่วนเกษตรกรที่มีพื้นที่ปลูกนอกเหนือจากพื้นที่บริเวณครัวเรือนของตนเองนั้น ส่วนมากจะปลูกในพื้นที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ มีจำนวนรายละไม่มากนัก โดยรวมแล้วพื้นที่ปลูกก็จะอยู่ในเขตของพื้นที่ตำบลแม่ปานเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งข้อมูลที่ได้นำมาสู่การวิเคราะห์สินค้าและจัดทำแผนด้านต่างๆ เช่น ด้านการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตสู่เกษตรสมัยใหม่ ด้านการสร้างความมั่นคงในอาชีพโดยการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่าย ด้านการฟื้นฟูทรัพยากร และด้านการตลาดสินค้าเกษตรตามแผนบริหารจัดการสินค้า เพื่อรองรับงบประมาณพัฒนาจังหวัดแพร่ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในปี 2566 - 2570 ต่อไป

การนำระบบส่งเสริมการเกษตรและงานระบบส่งเสริมการเกษตรเชิงพื้นที่ มาใช้ในการวางแผนการพัฒนาและการยกระดับมาตรฐาน “ส้มโอขาวน้ำผึ้งเมืองลอง” สู่เป็นไม้ผล “อัตลักษณ์” ของจังหวัดแพร่ในครั้งนี้ เกษตรกรต้นแบบในพื้นที่ นายวิโรจน์ ท้วมแก้ว ได้กล่าวว่า การที่เจ้าหน้าที่ปรับเปลี่ยนแนวทางการทำงานส่งเสริมการเกษตรแบบนี้จะช่วยให้การปฏิบัติงานในพื้นที่ให้สามารถแก้ไขปัญหาอุปสรรคได้อย่างรวดเร็ว มีการให้

ข้อมูลการผลิต การบริหารจัดการสินค้า การตลาด ในการวางแผนปฏิบัติงานได้แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างเจ้าหน้าที่กับเกษตรกร ในขณะที่เดียวกันในส่วนของผู้ที่ส่งเสริมการเกษตร ก็มีการพัฒนาวิธีการทำงานส่งเสริมการเกษตรไปพร้อมกับเกษตรกร มีการร่วมวางแผนการทำงานโดยใช้ข้อมูลที่ได้รับมาพัฒนา วิเคราะห์ วิจัย ทดลอง ทดสอบในพื้นที่จริง ในอนาคตจึงเชื่อมั่นว่าจะทำให้สามารถยกระดับมาตรฐาน “ส้มโอขาวน้ำผึ้งเมืองลอง” สู่ความเป็น “อัตลักษณ์” ได้อย่างแน่นอน ก่อให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีและการยอมรับของเกษตรกรต่องานส่งเสริมการเกษตร อย่างแท้จริง

ผู้เขียนบทความ

นายตุลย์ แก่นหอม

นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ

กลุ่มยุทธศาสตร์และสารสนเทศ สำนักงานเกษตรจังหวัดแพร่

องค์ความรู้เกษตรกรต้นแบบผู้ปลูกส้มโอขาวน้ำผึ้ง

นายวิโรจน์ ท้วมแก้ว

การปลูกส้มโอ ขุดหลุม 50x50x50 เซนติเมตร (กว้าง x ยาว x ลึก) รองก้นหลุมด้วยปุ๋ยหมัก ที่หมักจากแกลบ ชีวัว ไข่ไก่แห้ง วิธีการนี้ทำในช่วงเดือนมีนาคม แล้วก็ตากแดดไว้ พอถึงเดือนพฤษภาคมมีฝนทำแรกจึงนำกิ่งพันธุ์ที่ชำไว้ในถุงดำมาลงปลูกในดิน ผสมดินกลบโคนต้นใช้ไม้ปักผูกด้วยเชือกกันโยก รดน้ำพอสมควร

การดูแลส้มโอขาวน้ำผึ้ง ช่วงปีที่ 1-4 ก่อนให้ผลผลิต

น้ำ ให้น้ำสัปดาห์ละครั้ง ให้พอสมควรเพื่อบำรุงต้นใช้น้ำจากการขุดสระภายในสวน แต่ถ้าเป็นช่วงฤดูฝนก็ไม่จำเป็นต้องให้น้ำเลยแม้แต่น้อย

ปุ๋ย ให้ทั้งปุ๋ยเคมี สูตรบำรุงต้น ใบ ราก ปุ๋ยน้ำพ่นทางใบ น้ำหมัก

ชีวภาพ (หมักจากผลส้มโอที่ไม่ได้คุณภาพและเศษปลา) น้ำหมักจุลินทรีย์สังเคราะห์แสง

สารป้องกันกำจัดศัตรูพืช จะใช้ยากำจัดโรค/แมลง ก็ต่อเมื่อได้สำรวจในแปลงแล้วว่ามีอาการหรือไม่ได้ โดยเฉพาะหนอนเจาะผลส้ม ใช้ป้องกันด้วยการฉีดพ่นน้ำหมักสมุนไพรที่หมักจากก้านยาสูบ สะเดา ข่า ใบสาบเสือ บอระเพ็ด

การดูแลช่วงให้ผลผลิตตลอดฤดูกาลของแต่ละปี ส้มโอขาวน้ำผึ้ง จะเริ่มให้ผลผลิตตั้งแต่ปีที่ 4 เป็นต้นไป แต่แนะนำว่าไม่ให้เก็บผลไว้ เพื่อต้องการให้ต้นเติบโตมากยิ่งขึ้น จะเก็บผลเมื่อต้นอายุเข้าปีที่ 5 ต้นที่ให้ผลผลิตในปริมาณมากๆ ก็ตั้งแต่ปีที่ 8 เป็นต้นไปและอาจจะเก็บผลได้ตลอดไป จนถึงอายุ 30 - 40 ปี โดยเคยเก็บเกี่ยวได้ถึงต้นละ 200 ผล ในช่วงก่อนผลิดอก ช่วงเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ จะให้น้ำสัปดาห์ละครั้ง ครั้งละไม่มาก พิจารณาจากข้อบ่งชี้คือ ความชื้นของหน้าดิน เมื่อสังเกตเห็นแนวขีดแล้วว่าต้นส้มโอขาวน้ำผึ้งกำลังจะผลิดอก จะหยุดการให้น้ำ 15 วัน ใบจะเริ่มแสดงอาการใบห่อและเมื่อผลิดอกแล้วจึงให้น้ำ แต่ให้น้ำไม่มาก จนเมื่อติดผลเท่าหัวแม่มือจึงจะให้น้ำมากขึ้นอีกเล็กน้อย ช่วงติดผลเท่าผลมะนาวและขยายผลเท่ากำปั้นจะให้น้ำปริมาณมากขึ้น

เทคนิคพิเศษ ใช้เกลือสมุทรมาโรยรอบๆ ทรงพุ่มของต้นช่วงติดผลอ่อน แต่ใช้ในปริมาณน้อย สังเกตได้ว่าเนื้อของส้มโอขาวน้ำผึ้งมีรสชาติดี ไม่ขมและแฉะง่าย

การตัดแต่งต้น เริ่มตัดแต่งกิ่งได้ตั้งแต่ต้นส้มโออายุได้ 1 ปี ตัดแต่งเฉพาะกิ่งที่ไม่สวย กิ่งไขว้กัน ต้องการให้ทรงพุ่มและกิ่งกระจายโดยรอบลำต้นและเพื่อให้ลำต้นสมบูรณ์ แต่จะเน้นตัดแต่งในช่วงหน้าแล้ง หน้าฝนจะไม่ตัดแต่ง เพราะน้ำจะขึ้นไปตามลำต้น ทำให้เกิดอาการแผลเน่าได้ แต่หลังการเก็บผลหมดแล้ว จะตัดแต่งกิ่ง 1 ครั้ง ตัดแต่งกิ่งแห้ง กิ่งแก่ กิ่งที่ไขว้กัน แต่ถ้าเป็นกิ่งกระโดงหรือกิ่งที่ไม่ต้องการเพราะบังแสง จะใช้การตอนเพื่อใช้เป็นกิ่งพันธุ์นำไปขยายพันธุ์ต่อไป ประโยชน์จากการตัดแต่งกิ่งช่วงนี้ ทำให้แสงแดดส่องถึงโคนต้นและพื้นดิน ไม่มีโรค โดยเฉพาะเชื้อรา ผลส้มโอที่จะออกมามีรูปทรงผลสวย

การเก็บผลผลิต ผลแก่จัดเก็บได้ คุณลักษณะภายนอก เปลือกที่มีสีเหลืองอมเขียว ก้นผลจะเห็นต่อมน้ำมันห่างกันอย่างเด่นชัด ก้นผลจะมีนวล ไข่มีตกจะนิ่ม นับอายุผลครบ 8 เดือน นับจากดอกส้มโอบาน ให้ทดลองผ่าผลส้มโอดูภายใน เนื้อกึ่งนวลออกสีน้ำผึ้ง เนื้ออ่อน แฉะง่าย ไม่ฉ่ำน้ำ ไม่แตกหรือแยกจากกลีบง่าย

ผู้จัดเก็บองค์ความรู้ นางสาวปณิตตรา นันทะชัย

นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ สำนักงานเกษตรอำเภอลอง

